



**SYSSELMANNEN
PÅ SVALBARD**

MILJØVERNADELINGEN

N-9170 LONGYEARBYEN

www.syssemmannen.no

Villa Fredheim i Sassenfjorden er en uvanlig fangststasjon. Ikke bare er hovedbygningen stor og rikt utstyrt, Fredheim var også et hjem der barn ble født og vokste opp. I dette heftet ser vi litt nærmere på historien til kulturminnet i Sassen, fangstmannen Hilmar Nøis og overvintringsfangsten på Svalbard.



VILLA FREDHEIM

Av Leif Johnny Johannessen



Hilmar Nøis' fangststasjon og hjem



Sysselmannen på Svalbard er regjeringens øverste representant på Svalbard. En av etatens viktigste oppgaver er forvaltning av natur- og kulturmiljøet på øygruppa.

Kulturminner på Svalbard

Svalbard har en egen tiltrekningskraft. Vi ønsker at flest mulig, både i dag og i framtida, skal kunne oppleve Svalbards nesten uberørte natur- og kulturmiljø. Selv de eldste etterlatenskaper ligger framme i dagen i det tynne jordsmonnet, og bygg, anlegg og utstyr er godt bevart. Kulturminnene er derfor opplevelsesrike møter med fortida.

Tilrettelegging for besøkende kan forstyrre det uberørte bildet de fleste er kommet for å oppleve. Vi ønsker derfor å la miljø og kulturminner være som de er, med færrest mulig veivisere og skilt. Dette setter høye krav til de besøkende, men gir sannsynligvis større glede og dypere opplevelse.

Trafikken medfører lett slitasje og forringelse av landskap og kulturminner. Roting og plukking av løse gjenstander er en hån mot fortida, og ødelegger opplevelsen av skjøre kulturmiljøer. Regulering og bestemmelser er derfor nødvendige - like mye for de besøkendes skyld som for miljøet.

Svalbardmiljøloven slår fast at alle spor etter mennesker fra før 1946 er fredede kulturminner. Dette gjelder alle typer bygg eller husrester, anlegg og fangst-innretninger, beinrester på slakteplasser, graver, kors, inskripsjoner og ikke minst det store tilfanget av løse gjenstander. Løse kulturminner kan se ut som skrot, men er ikke uten verdi. De forteller mye om folks hverdag og gjøremål før i tiden.

Ødeleggelse, fjerning, eller skjemming av faste eller løse kulturminner er straffbart. Fredningen omfatter en sikringszone på 100 meter rundt kulturminnet. Her er det ikke tillatt å slå leier eller brenne bål, eller på annen måte etterlate spor etter besøket. Overtredelse av forskriften straffes med bøter eller fengsel i inntil ett år.

God tur!

Hilsen Sysselmannen på Svalbard

Forsidebilde: Satellittbilde av utløpet av Sassendalen

Villa Fredheim - fangststasjon og hjem

På den legendariske fangststasjonen Villa Fredheim holdt Hilmar Nøis til. Han hadde 38 overvintringer på Svalbard, og ble kalt Kongen av Sassen.



Fredheim med 80 hvitrevskinn.

Foto: P. Adams

I Sassenfjorden finnes en uvanlig fangststasjon. Byggeren selv kalte hytta for Villa Fredheim. Med fjellet Tempelet og Von Post-breen som omgivelser ligger fangststasjonen som et monument over Hilmar Nøis og hans to koner, først Ellen Dorthe Johansen Nøis, deretter Helfrid Nøis.

Fredheim har fungert som hovedstasjon for Nøis og andre overvintrende fangstmenn siden midten av 1920-tallet, men også som et hjem der barn ble født og vokste opp.

I dette heftet tar vi for oss historien til Villa Fredheim, og ser også litt på Hilmar Nøis og fangstmanslivet.

Villa Fredheim

Villa Fredheim ligger i Sassendalen, et populært fangstområde på Svalbard.



Fjellreven er et populært byttedyr for fangstfolkene.



Selkjøtt og spekk ble blant annet brukt som hundefôr av de som lå på fangst.



Hilmars første kone, Ellen Dorthe, fødte en sønn i Gammelhytta på Fredheim i 1922. Johannes Kaps overvintret flere ganger sammen med faren.

Foto: O. Berset

Sassendalen er et av de beste fangstområdene for rein og rev på Svalbard. Vi vet med sikkerhet at området er brukt av først russiske, så norske fangstmenn siden begynnelsen av 1800-tallet.

Navnet Sassen, som kommer av det nederlandske «sas» og betyr innløp til havn eller lignende, gjør det sannsynlig at også nederlandske hvalfangere har benyttet området.

Hovedhuset

Hovedhuset (A) ble påbegynt i 1924, se kart side 15. Reiserket ble satt opp av Hilmar

og en snekker fra bergverksanlegget i Hiorthhamn. Hytta er siden bygget om og utvidet flere ganger.

Fredheim er en av de største



Sommeridyll på Fredheim. Dagene ble mindre ensomme med en bok.

Foto: Ulfjert

fangststasjonene på Svalbard. Hytta er inndelt i flere rom og har to etasjer. Det er viktig å understreke at Fredheim ikke er representativ for fangsthytter på Svalbard. Vanligvis var funksjonalitet viktigere enn estetikk.

Det som i dag er stue med køyesenger, var tidligere to rom. Det fantes også en veranda mot sjøen. På loftet var det lager for proviant og annet utstyr.

At hytta er som den er kan nok til en viss grad tilskrives kvinnene som deltok på Hilmars overvintringer. Begge konene har vært med på å

gjøre Fredheim til et hjem. Nøis satte også selv pris på å gjøre Fredheim til noe annet enn en vanlig fangsthytte.

En journalist fra et ukeblad på besøk hos Helfrid ble slått over den orden og renhet som preget Fredheim:

«Om jeg bare kunne ta Alle Kvinners lesere med meg opp på dette lageret til fru Nøis! Da ville vi alle fått en skole i orden og plan!»

Helfrid hadde satt sitt feminine preg på hytta. Ved siden av ammunisjonen sto en Elisabeth Arden kremkrukke, ved siden av anorakken hang en nattkjole.

Det må ha vært en opplevelse å komme til Fredheim. Midt ute i ødemarka lå et velstelt lite hus med flaggstang, potteplanter, gardiner og duker på bordene. Utenfor var det

mer fargerikt enn vanlig. Helfrid skal ha hatt et blomsterbed rundt huset, laget av jord fra fuglefjell og husholdningsavfall. Aske og sot som ble strødd utover tilførte næring og bidro til tidlig snøsmelting.

Når det kom gjester på besøk, skulle huset by det beste som fantes. Det ble servert nybakte kaker og gloheitt kaffe.

Tenk hvilket arbeid som lå bak denne lille flekken av Norge i det veldige isødet.

Nødhytta og Gammelhytta

Ved siden av hovedhuset ligger et uthus (B), også kalt Nødhytta. Dette var lager for redskaper og verktøy.

Øst for hovedhuset ligger Gammelhytta (C). Denne ble bygget av Hilmars onkel Daniel Nøis under overvintringen 1911/1912. Gammelhytta har en rekke karakteristiske detaljer som godt viser byggeskikken i den norske overvintringsfangstens pionértid fram til første verdenskrig. Særlig gjelder dette veggkledning og isolasjon - mose som veggfyll, neverkledning på vegger og tak, samt torviling (torvvoll) opp langs vegger og torv på taket.

Vest for hovedhuset på strandbrinken ligger en utedo (D). På grunn av den sterke stranderosjonen på cirka 15 cm i året står utedoen i fare for å rase ut. Gammelhytta ble flyttet lengre inn i 2001, og er nå utenfor fare.

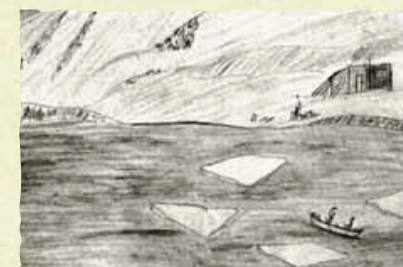
Rester etter andre fangststasjoner

Femti meter vest for hovedhuset finner vi rester etter en nedbrent husgrunn. Vi vet verken alder eller hvem som har oppført den. Kanskje stammer den fra Peder Nilsen Furfjords overvintring i Sassen 1900/1901?

Tidligere fantes en tuft etter en russisk fangststasjon ca. 140 meter vest for hovedhuset.

Denne har nå rast i sjøen. Dermed er enda et kulturminne gått tapt på Svalbard.

Det finnes også andre russetufter i Sassendalen som vitner om den rike fangsttradisjonen i området.



Tegning: K. Fossmo

Karl Fossmo overvintret i Sassen vinteren 1920/21. Hans egen tegning fra de ensomme dagene i Sassen.

Hilmar Nøis og andre fangstfolk har også inspirert skjønnlitterære forfattere. I boka I polar nattens favn av Øvre Richter Frich fra 1937 kommer bokas hovedpersoner til en fangststasjon i Sassen:

«Det var et typisk Billede paa en Fangsthytte, som mødte de to Langvejsfarere.

Roderiet og Urenligheden belejrede formelig den lille Bygning. Omgivelserne mindede næsten om en Kolera-Kirkegaard, hvor man ikke havde faaet Tid til at begrave de døde. Alskens Dyr laa imellem hinanden - Ræv, Isbjørn og Rensdyr. De var afført deres respektive Pelse og saa yderst begrædelige ud i deres røde Hudløshed.

Og mellom disse Kadavre laa alskens modbydelight Affald. Alt var kastet hulter til bulter - Hermetikdaaser, Potteskar, Madrester, Kartoffelskrællinger, Skind og andet Affald.»

Selv om framstillingen tydelig bærer preg av romansjangeren og forfatteren og samtidas syn på fangst og fangstmenn, bidrar likevel denne beskrivelsen til å utdype forståelsen av hva en fangststasjon kunne være. Fredheim var ikke bare idyll med rene duker og potteplanter, det var også en arbeidsplass.

Hilmar Nøis – Kongen av Sassen

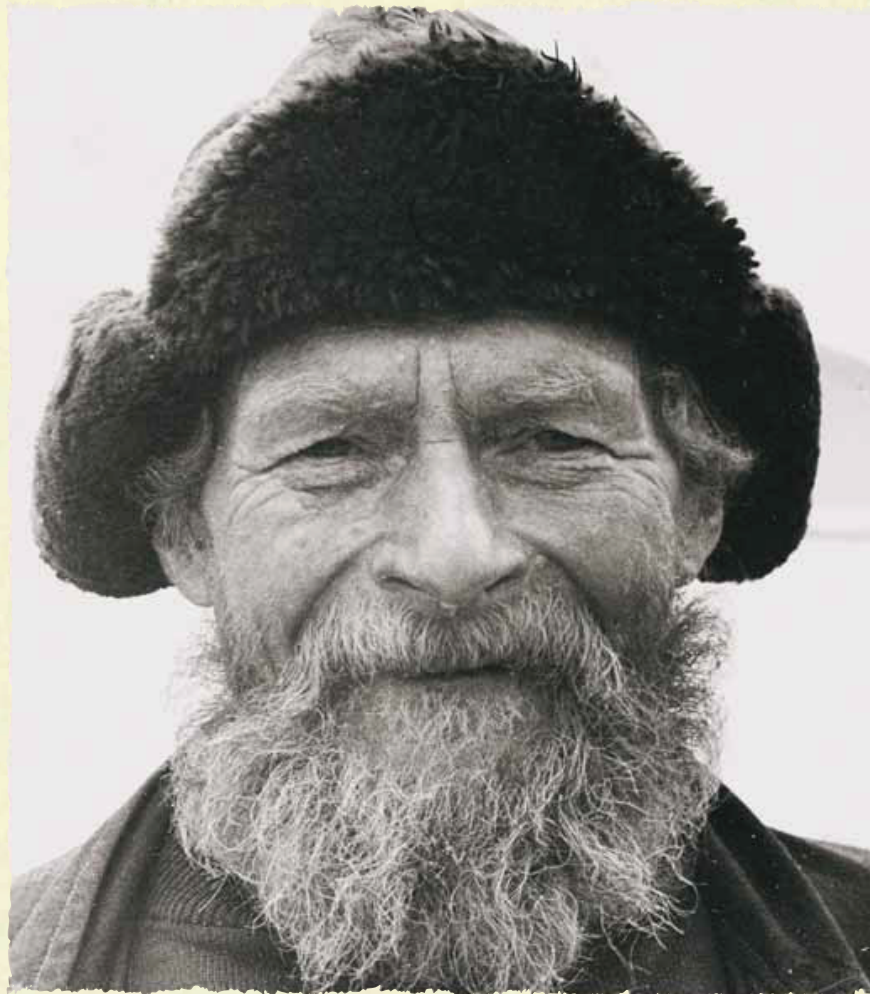
Hilmar Nøis blir ofte omtalt som Kongen av Sassen. Her hadde han hovedstasjonen Fredheim, bistasjoner, selvskudd for isbjørn og en mengde revefeller. Hvem var denne mannen? La oss gå litt bak legenden om fangstmannen.



Gammelhytta blir også kalt Danielbu, etter Hilmars onkel Daniel Nøis, som bygde den i 1911/1912.



Fordi den sto i fare for å rase ut i fjorden, ble Gammelhytta flyttet lengre inn i 2001.



Fangstmannen Hilmar Nøis.

Fangstmannen

Hilmar Andreas Nilsen Nøis ble født i Risøyhamn på Andøya 8. mars 1891. Nøis døde i 1975. Han hadde da 38 overvintringer bak seg – en av

fangstmennene med flest overvintringer.

Nøis kom fra en familie med lang erfaring fra fiske og ishavsfangst. Elleve år gammel lærte han å skyte rype, året etter var

han med faren på fiske som kokk. Som sekstenåring deltok han i vårtorskefisket i Finnmark.

Første overvintring på Svalbard hadde Hilmar Nøis da han var 18 år sammen med onke-



Foto: A. Braathen

Kravet til en fangsthytte var funksjonalitet, ikke komfort eller estetikk. Her en hvelvet båt på et stillas av drivtømmer med jordvoll rundt i De Geerdalen. Hytta hadde proviantlager og ble benyttet på langturer. Hilmar og Helfrid måtte overnatte her en gang de ble overrasket av dårlig vær på vei til Longyearbyen.

len Daniel Nøis i Grønfjorden vinteren 1909/10. Siste overvintring hadde han i Sassen sammen med Helfrid i 1963, i en alder av 72 år.

Nøis fikk aldri den store fangsten som gjorde ham rik. Men han klarte likevel å fange nok til å kunne utruste en ny ekspedisjon for å prøve lykken igjen.

Etterhvert var det ikke jakten på rikdom som drev ham, fangstlivet ble hans yrke. Nøis har selv samlet mye av motivasjonen i setningen:

«Alltid vil jeg huske friheten inne på de store viddene.»

Nøis ble fanget av friheten, landskapet, plantene og dyrene på Svalbard. Han ble tidlig bevisst naturens sårbarhet og arbeidet for vernetiltak. På Fredheim etablerte han sitt private lille naturreservat der dyr og planter fikk være i fred. Vi må imidlertid huske at fangsten var hans levebrød.

Livsvalget var mer enn et yrke. På Svalbard var han hersker over seg selv og naturen. Her var det ingen stemplingsur, ingen sjefer – han var sin egen herre. Fangstlivet ga Nøis en status han ikke kunne oppnå på fastlandet, arbeidet gjorde ham unik og berømt. En annen fangstmann, *Arthur Oxaas*, uttrykte det slik:

«Det va fangstlive som va det forgjætta måle vårt. Kom vi oss bare på Ishavet eller opp te Svalbard, så va vi som konga når vi kom ner igjen. Da va vi rektige fangstfolk å se tel.»

Selv om antall fangstmenn var lite og fangsten hadde minimal nasjonaløkonomisk betydning, var interessen for virksomheten stor. Da boka *Hilmar Nøis. Storviltjegeren fra Svalbard* kom ut i 1953, ble den solgt i 5000 eksemplarer bare det første året. Denne boka var én av mange som ble solgt i store opplag.



Den runde og kortbeinte svalbardreinen.



Svalbardrypa er den eneste landfuglen som overvintrer på Svalbard.

Reportasjer fra Svalbard var også godt stoff i aviser og ukeblader. Hilmar Nøis ble en mytisk person i sin levetid.

Hyttebyggeren

Sassendalen var kjerneområdet til Nøis, men han drev fangst over store deler av Spitsbergen.

En rekke hytter fungerte som bistasjoner og ble brukt på hans mange rundturer. Noen bygget han selv, andre overtok han fra gruveselskaper eller andre fangstmenn. Hilmar leide også ut til andre fangstmenn. Staten står nå som eier av hyttene.

Familiemannen

Hilmar Nøis var en mann som behersket naturen på Svalbard. I førti minus dro han rundt på Svalbard for å vedlikeholde felles og besøke fangstkamerater. Men hans yrkesvalg var vanskelig å forene med et vanlig familieliv.



Hilmar foran fangststasjonen på Reinsdyrflya.

Nøis giftet seg med Ellen Dorthe Johansen høsten 1913. Hun fødte deres første barn, datteren Embjørg, tidlig på høsten året etter. Like før fødselen dro Nøis til Svalbard på overvintring. Moren var tilbake i Tromsø uten mulighet til å ta vare på datteren som vokste opp hos besteforeldrene på morssiden.

I årene som fulgte var ekte mann og far borte på fangst. Ellen Dorthe følte seg forsømt. Da Hilmar i 1921 sa at han skulle på en ny overvintring, fikk

hun nok og ble med. Tiden tilbrakte hun stort sett i Gammelhytta, mens han inispiserte felene. Ellen Dorthe ble gravid igjen, men da tiden for fødselen nærmet seg dro Nøis av sted. Han skulle hente hjelp, men da han kom tilbake var det hele over.

Sønnen Johannes Normann Kaps Nøis ble født i Gammelhytta den 11. juni 1922. Ellen Dorthe ble syk etter alenefødselen og tilbrakte en del tid på sykehus. To år etter var imidlertid hun og sønnen tilbake på

Svalbard. Men tilværelsen alene i Sassen var for belastende og førte til psykisk sammenbrudd. Mor og barn dro alene til Tromsø med en av de første båtene.

Ellen Dorthe ble aldri kvitt de plagene som opplevelsene på Svalbard hadde påført henne,

av mange dagbøker og erindringer skriver han om Helfrid:

«Husk alt hun har hjort For at få et hjem. Hun måtte ta alle de jobber som var for hånden.»

Det som står fast er at Hilmar Nøis har satt sitt preg på Svalbard. Det er nesten umulig å ikke bli imponert over viljen og innsatsen som preger hans liv. Fredheim er ett av mange eksempler på dette.

Sjarmøren

Sommeren 1936 møtte Hilmar Helfrid på Hurtigruta på vei nordover fra Svolvær. Helfrid bodde i Oslo og var på vei til barndomshjemmet på ferie. Hilmar skulle på ny overvintring. Etter noen timer spurte Hilmar:

«Har du løst å bli med meg til Svalbard, ja, se korsen æ har det og kanskje steille huset meett i Sassen Bay tel vinteren?»

Helfrid dro tilbake til Oslo, men etter flere brev bestemte hun seg likevel for å dra til Svalbard. Sommeren etter innebar store forandringer på Fredheim – ny komfyr, gardiner, tepper. Helfrid bestemte seg til og med for å overvintre på Svalbard.

Ut på høsten hadde Hilmar samlet nok mot. Han kjøpte ringer og varslet sysselmannen. Helfrid visste ikke noe om planene før Hilmar en dag sa at i morgen kommer sysselmannen for å vie dem. De ble viet i stua på Fredheim den 22. august 1937.



Foto: R. Gardi

Nøis utenfor hytta i Bjonahamna. På veggen henger tørket selkjøtt, i hånden holder Hilmar en bjørneskalle. Hytta fikk Hilmar av et svensk selskap som forsøkte å ta ut gips i Tempelet før første verdenskrig.

Helfrid og Hilmar adopterte en datter mens de var i Skottland under andre verdenskrig, Else-Marie. Også hun var flere ganger på Fredheim.

Helfrid bodde flere år i Bodø før hun døde i april 1996, 96 år gammel.

og kom ikke tilbake. Etter noen år var ekteskapet over. Sønnen var med Hilmar på flere overvintringer. Han arbeidet også på bergverksanlegg på Svalbard.

Selv ikke kongen av Sassen var best i alt. Når vi trekker fram noe fra skyggesiden er det for å nyansere den tradisjonelle framstillingen av fangstmannen, og gjøre historien om han mer troverdig.

Det skal også tas med at Nøis var takknemlig for den innsats hans koner gjorde. I en



Helfrid og Hilmar pyntet til bryllup i Sassen. Mektigere omgivelser enn Tempelet har vel få hatt i et bryllup.

Foto: Ulkjent

Overvintringsfangsten

Fangstmannen hadde utrolige naturopplevelser og en følelse av frihet. Men også ensformig arbeid fra morgen til kveld, ofte i ekstrem kulde og dårlig vær. Hvordan var livet som fangstmann? Hva krevdes for en overvintring? Hvem ble fangstmann?



Helfrid var ofte med på inspeksjoner av fellene.



Før fredningen var isbjørnen et viktig byttedyr for fangstfolk.



Hvalrossen ble nesten utryddet av ivrige jegere før fredningen.

Norsk overvintringsfangst økte i omfang fra 1890-årene. I begynnelsen var det kjøpmenn i Tromsø som utrustet større ekspedisjoner. Fangsten var ressurskrevende og krevde erfaring. Etterhvert fikk kjøpmennene konkurranse fra bergverkselskapene og små grupper av erfarne fangstmenn som sto for egen utrustning.

Vi kan se en vekst i antall overvintringer fram til første verdenskrig. Under krigen sank

antallet, men tok seg opp igjen i 1920-årene. I mellomkrigstida var det årlig mellom 20 og 40 overvintrende fangstmenn.

I denne perioden skjedde det også en annen endring i fangsten. Antall fangstmenn som overvintret sammen sank fra 3-4 mann til to, noen få var alene.

De aller fleste var bare noen få sesonger på Svalbard. Legendene Hilmar Nøis, Henry Rudi, Georg Bjørnnes og

Arthur Oxaas med flere titalls overvintringer hører altså til unntakene.

Fangsten

Skinn, pels og spekk var fangstmannens viktigste inntektskilde. Blårev, hvitrev, isbjørn og

storkobbe utgjorde hovedtyngden av fangstverdien. Svalbardreinen ble fredet allerede i 1925 og mistet dermed kommersiell interesse. I tillegg ble det jaktet på fugler og samlet inn dun og egg.

Prisene på varene kunne

settingen å få råd til ny overvintring.

Klar for vinteren?

Fangstmennene dro opp sent på sommeren eller tidlig på høsten for å bli klar for vinteren. De måtte da ha med seg forsy-



Svalbardreinen ble fredet i 1925, den var da nær utryddet. Før fredningen utgjorde rein en viktig del av kostholdet til fangstmennene. Skinnen bidro også til større inntekter.

Foto: Ulkjent

varierte fra år til år. Blåreven ble best betalt. En tid var prisen for et skinn oppe i 800-1000 kroner, men prisen varierte veldig og sank utover mellomkrigstida. Isbjørnskinn var ettertraktet og hadde jevn høy pris på mellom 200-300 kroner.

En gruvearbeider tjente i det samme tidsrommet 10-15 kroner dagen. God fangst kunne altså gi store inntekter.

Fangsten varierte imidlertid fra område til område. I tillegg var det store forskjeller på samme område fra år til år. Utbyttet av fangsten var dermed høyst usikkert, slik at det er vanskelig å si noe om inntekten av en sesong. For de fleste var mål-

ninger for to sesonger, dét hadde myndighetene bestemt i 1915 etter flere overvintringer med tragisk utfall. Planlegging var ofte forskjellen mellom en vellykket overvintring og katastrofe.

I tillegg til våpen, ammunisjon, redskaper og annet utstyr var naturligvis provianten en stor del av utrustningen. Hilmar Nøis har satt opp en liste over hva en fangstmann skulle klare seg på gjennom et helt år (se nedenfor). I tillegg kom det landet selv ga av kobbekjøtt, reinsdyrslakt, ryper, gjess, ærfugl og måke.

Ett års proviant

- 200 kg mel
- 18 kg margarin
- 5 kg ris
- 15 kg havregryn
- 5 kg smågryn
- 12 kg kaffe
- 1/2 kg te
- 5 flasker saft
- 3 kg svистер
- 3 kg rosiner
- 50 kg poteter
- 5 kg tørkede poteter
- Diverse krydder
- 12 bokser kondensert melk
- 1 kg tørrmelk
- 15 kg sirup
- 1 tørne surmelk (mot skjørbuk)



Helfrid utenfor Fredheim ved markeringen av sølvbryllupet i 1962.

Foto: K. Flørtøft



Kortnebbgjess trives godt på Svalbard.

Fangstmennene laget videre feller og samlet drivved. Det var nok av arbeid som måtte gjøres før isen la seg på fjorden.

Etter dette gikk fangsten i sykluser utover året. Daniel Nøis har satt opp en årssyklus for en

annet, en søken etter noe nytt, bedre. Livet som fangstmann på Svalbard innebar å måtte leve med to uforenelige verdener: Det mer forutsigelige, kanskje behageligere livet på fastlandet, og friheten, opplevelsene, storfangsten og statusen som en

på. Noen fant seg til rette med dette yrket og naturen på Svalbard, andre gjorde det ikke. Mange ble fengslet av naturen, friheten, kanskje også av eventyret og den status som fulgte med arbeidet, men i hovedsak var det et yrkesvalg.

kvinner har deltatt og er viktige i historien om denne næringen. Spesielt gjelder dette Fredheim med Ellen Dorthe og Helfrid, der begge var alene i perioder.

Kvinnene gikk oftest inn i rollen som husmor, men flere deltok også i arbeidet med klargjøring av hytta, rekved-sanking, inspeksjon av feller og jakt. Helfrid var med på inspeksjonsturer til Nord-Spitsbergen. Kvinnenes innsats bidro også i flere tilfeller til at det ble større fangst, fordi det ble flere om arbeidsoppgavene.

Vi har også eksempler på kvinner som fangstmenn, men disse hører til unntakene.

Bergverksdriftens betydning

Det var en tett forbindelse mellom overvintringsfangsten og bergverksdriften. Mange fangstmenn arbeidet som vaktmenn på bergverksanlegg, og fikk på denne måten hus til hovedstasjon og ofte også månedslønn. Dette kunne bety forskjellen på overskudd og konkurs for fangstmannen.

Bergverksdriften førte til økt trafikk mellom fastlandet og Svalbard, og lettet dermed transportmulighetene. Fangstmennene kunne også selge deler av fangsten til anleggene.

Noe av det viktigste var imidlertid at bergverksdriften var en mulighet hvis fangsten slo feil, noe den ofte gjorde. Selv Hilmar Nøis arbeidet én sesong i gruvene på Svalbard.

Fangstmenn i dag

Selv om overvintringsfangsten i praksis er utdødd som næringsvei, finnes det også i dag noen få fangstmenn på Svalbard. De siste årene er stasjoner på Austfjordneset, Kap Wijk, Mushamna, Farmhamna og Akseføya brukt som utgangspunkt for fangst, ikke alle hvert år.

Dagens fangstmenn er blitt kritisert for å være for moderne. Vi må imidlertid huske at en levende kultur er i stadig forandring. Bruk av snøscooter, radio, telefon og e-post er like naturlig i dag som ski, hundespenn, meldinger i blikkbokser og telegrammer var for 70 år siden.

Dagens fangstmenn er med på å bevare en viktig del av Svalbards historie, nemlig fangstkulturen. En levende kultur innebærer ikke bare å opprettholde tradisjonene, men også å videreutvikle dem.



Helfrid hadde en særegen evne til å lukte isbjørn. Denne skjøt Hilmar i Storfjorden, men den ble oppdaget av Helfrid.

En fangstmanns hverdag

Den første tiden gikk med til å sette opp hoved- og bistasjoner, og bygge opp et proviantlager for vinteren. Dette ble vanskeligere etter at reinen ble fredet.

fangstmann på Svalbard (se side 13). Det daglige arbeidet besto i å ettersøke feller og selvskudd, og når lyset kom tilbake, jakt på sel og isbjørn. Arbeidet gjentok seg dag etter dag, uansett vær. Fellene måtte kontrolleres, hvis ikke kunne eventuell fangst bli ødelagt av rev eller fugl.

Slit og ensformigheten ga næring til drømmen om noe

sesong på Svalbard kunne gi. Uroen og drømmene var hele tiden tilstede. Henry Rudi sa at på fangststasjonen kunne han pus-te med begge lungene, og at ingen overvintring var verre enn den på fastlandet.

Hvem var fangstmannen?

Overvintringsfangsten var et levebrød, en måte å overleve

Rekrutteringen skjedde ofte gjennom familie eller venner som hadde erfaring fra fangst. Noen familier og bygder går igjen i registrene over fangstmenn. I særlig grad gjelder dette Nøis-familien fra Andøya.

Kvinnenes rolle

Kvinnene kommer ofte i bakgrunnen når det er snakk om overvintringsfangst. Men flere



Foto: Ukjent

Foto: Ukjent

Forsyninger utenfor Gammelhytta.

Diagram over årssyklus overvintringsfangst

Måned	Jan	Feb	Mar	Apr	Mai	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Des
Rev												
Isbjørn												
Skinnberedning												
Sel												
Egg og dlan												
Gås												
Hyttebygging og rep.												
Rekvedsanking												
Klargjøring feller												
Reinsdyr												
Rype												

Figur: Eter Rossnes / 1993



Storkobba er den største av selene på Svalbard.

Litteratur

Adams, Paul
 Arlov, Thor Bjørn
 Berg, Kjell

Berset, Odd
 Fjørtoft, Kjell
 Fjørtoft, Kjell
 Fjørtoft, Kjell
 Hauan, Marit A.

Hauan, Marit A.
 Jacobsen, Tor
 Lønø, Odd

Nøis, Daniel

Pedersen, Hugo

Rossnes, Gustav

Rossnes, Gustav

Simonsen, Sverre

Solbø, Gudleiv

Arctic Island Hunter, London 1961.

Svalbards historie, Oslo 1996.

«Fangstmansberetninga og mannsidealet», i Birger Amundsen (red.) *Svalbardboka 3*, Tromsø 1989: 111-121.

Hilmar Nøis. *Storviltjegeren fra Svalbard*, Bergen 1953.

«Kongen av Sassen Bay.», i Kjell Fjørtoft *Rapport fra Svalbard*, Oslo 1972.

Kongen av Sassen Bay. Fangstfolkernes historie, Oslo 1995.

"Menn av is og kulde. Kampen om Svalbard", Oslo 2000

«Og jeg husker mang en kvinne -», i Birger Amundsen (red.) *Svalbardboka 3*, Tromsø 1989: 63-79.

«Fri og vill? Overvintringsfangstens kulturelle betydning», *Ottar 2/96*: 49-57.

Ishavskvinne. Historien om Helfrid Nøis, Oslo 1979.

Norske fangstmenns overvintringer. Del III - 1892-1905, Norsk Polarinstittutt, Meddelelser nr. 105, Oslo 1976.

«Litt om fangstlivet på Svalbard i gammel og ny tid», *Polarboken 1959-60*: 94-102.

«Ishavskjempen Edvin Nøis», i Birger Amundsen (red.) *Svalbardboka 1983-84*, Tromsø 1984: 44-48.

Norsk overvintringsfangst på Svalbard, Norsk Polarinstittutt, Meddelelser nr. 127, Oslo 1993.

«Overvintringsfangst og bergverksdrift på Svalbard», i Leif Johnny Johannessen (red.) *Seminarer «Nye studier i Svalbards historie. SMU, 17. juni 1994*, Senter for Miljø og Utvikling, SMU-rapport nr. 2/95, Trondheim 1995: 25-58.

«Sommerferd til Svalbard. Med Edvin Nøis til Sassen», *Nordnorsk magasin* nr. 3/4 1987, s. 40-41.

«Den lange ensomheten. Karl Fossmos dagbok fra ei overvintring på Spitsbergen 1920-21», i *Årbok for Senja nr. 13-14 1984/85*, Stonglandseidet 1985: 33-113.



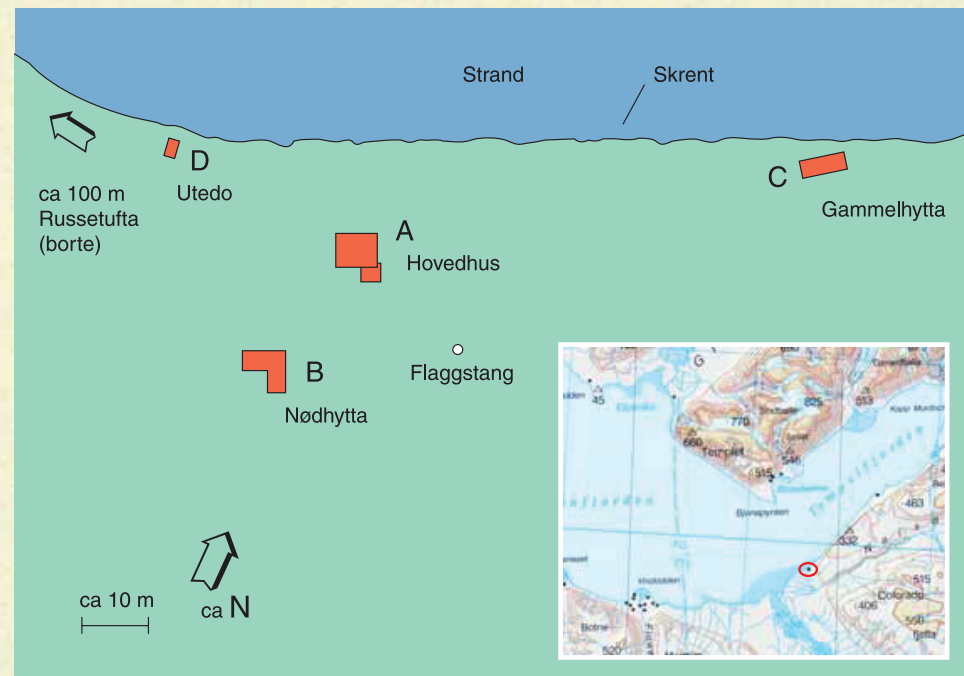
Foto: A. Kjærshelm

Båtene på Fredheim før 29. juni 1999. Da ble de knust av et isflak som ble presset på land.

Utgitt av Sysselmannen på Svalbard, Miljøvernavdelingen, i samarbeid med Svalbard Reiselivsråd og Svalbard Museum. Finansiert med støtte fra Miljøverndepartementet.

Redaktør: Hein Bjartmann Bjerck. Tekst: Leif Johnny Johannessen. Design og grafisk utforming: Point of view Reklamebyrå. Trykk: Peder Norbye Grafisk as. Foto forside: Flyfoto av Fredheim, Norsk Polarinstittutt. Foto bakside: Herta Grøndal. Kartutsnitt: Copyright Norsk Polarinstittutt. Vignettfotos: Georg Bangjord, Hein B. Bjerck, Arve Kjærshelm.

ISBN 82-91850-01-1
 3. opplag 2007
 Longyearbyen 2007



Planskisse, H. B. Bjerck, 1996



Foto: H. B. Bjerck